

Ongedomineerde vrijheid

NRC Handelsblad volgt al enkele jaren de lotgevallen van twee bevriende illegalen, Ali Isiaki (26) en Amadu Diallo (26). Ali komt uit Benin en Amadu uit Guinee. Beiden kwamen op hun 15e naar Nederland en zijn sinds hun 18e illegaal, dus moeten ze weg, terug naar het land waar ze geboren zijn. Geen van beiden wil dat: 'thuis' wacht er niemand op hen. Maar wat ze willen maakt niet uit, dus zijn ze ieder verscheidene keren naar Brussel gegaan om bij hun respectievelijke ambassades een paspoort aan te vragen. Helaas krijgen ze dat niet omdat ze niet met een paspoort kunnen bewijzen dat ze echt uit Benin, respectievelijk Guinee komen.

En dus blijven ze illegaal in Nederland. Ze logeren op steeds wisselende adressen bij kennissen en vrienden. Ze doen zo nu en dan klusjes maar ze kunnen niets opbouwen en zijn afhankelijk van de gunsten van vreemden. Beiden zijn heel voorzichtig en proberen te vermijden dat de politie hen opmerkt en aanhoudt. Ze zouden zo voor 6 maanden in vreemdelingendetentie kunnen verdwijnen.

Ali en Amadu zijn niet vrij. Ze genieten niet dezelfde mate van vrijheid als burgers en rechtmatige ingezetenen van dit moeras-bij-de-zee, het Koninkrijk Nederland. Maar wat is dat eigenlijk vrijheid? Hoe kom ik erbij Ali en Amadu te beklagen om hun onvrijheid? Ze zitten toch niet gevangen? Niemand dwingt ze toch in de illegaliteit te blijven? Ze kiezen er toch zelf voor? Waarom zijn de twee vrienden niet vrij?

Vrijheid is een complex begrip. We bedoelen er vaak verschillende dingen mee. De Britse filosoof en historicus Isaiah Berlin (1909-1997) meende dat vrijheid, echte vrijheid, eruit bestaat dat je opties hebt om uit te kiezen. Je bent vrij in deze zin, naarmate er meer voor je open staat. Ali en Amadu hebben zo gezien inderdaad weinig negatieve vrijheid, een opleiding, een rijbewijs, een (huur)woning van de woningbouwvereniging en zelfs de optie om terug te keren naar Benin, respectievelijk Guinee, staan niet voor hen open. Van de andere kant, de meeste Nederlanders hebben ook niet de optie zich te vestigen in Benin en niet voor iedereen is een hogere opleiding weggelegd. Als we zo naar vrijheid kijken is het verschil tussen Ali, Amadu en veel arme Nederlanders niet echt heel groot – eerder gradueel.

Maar dat is niet de enige manier om over vrijheid na te denken. Immanuel Kant (1724-1804) – nog zo'n dode filosoof – stelde dat je vrij bent als je zelf bepaalt wat je wil. Een vrij persoon is iemand die zelf uitmaakt wat hij of zij doet. Zo iemand hoeft dus niet veel opties te hebben om vrij te zijn. Sterker: iemand die in de gevangenis zit is toch vrij volgens deze opvatting als zij in de gevangenis wil zijn. Merk op dat dit ook betekent dat je je vrijheid kunt vergroten door je wensen te veranderen: als je een etage in een grachtenpand wil maar je hebt er geen, ben je onvrij. Je kunt immers niet doen wat je wil. Echter, als je leert tevreden te zijn met je bezemkastje van een studentenkamer, vergroot je je vrijheid!

Zo gezien zijn Ali en Amadu dan ook niet veel vrijer of onvrijer dan anderen. Iedereen heeft wel wensen die niet te realiseren zijn. Sommige van die wensen blijven; met andere frustraties leren we leven door onze verlangens aan te passen. Ali en Amadu willen in Nederland blijven en – voorlopig – lukt dat.

Maar er is nog een manier om over de vrijheid na te denken en die laat goed zien wat voor een hachelijke positie Ali en Amadu en met hen de vele *sans-papiers* in Nederland verkeren.

Die manier van denken over vrijheid komt uit de zogenaamde republikeinse traditie en is goed verwoord door denkers als de historicus Quentin Skinner (1940) en de Iers-Australische filosoof Philip Pettit (1945). Je bent vrij, volgens deze denkers, wanneer je niet onderworpen bent aan de arbitraire dominantie van anderen. Stel je voor dat je een slaaf bent. Je meester is een verlichte ziel en geeft je allerlei opties en staat je toe te doen wat je wil. Je bent dan vrij in de positieve en in de negatieve zin. Toch ben je niet echt vrij: je bent immers een slaaf. Als je meester morgen opstaat en besluit je af te ranselen, zul je worden afgeranseld. Je wordt dus gedomineerd door die meester en je bent afhankelijk van zijn wensen.

Ali en Amadu en alle *sans-papiers* zijn onvrij op deze manier, en dit is een onvrijheid die wij, Nederlanders en legale ingezetenen niet kennen. Ali en Amadu worden gedomineerd. Niet door een slavenmeester, maar door de draconische vreemdelingenwetten, door de arbitraire onmogelijkheid van onze instanties, regels en instituties, de toevallige meerderheden in ons parlement en de laatste oprispingen van de populistische onderbuikgevoelens en de allesoverheersende xenofobe angst voor het vreemde die zich meester heeft gemaakt van onze politiek.